

İBN FEHD, İzzeddin

viyyâti'l-İz b. Fehd şeklinde yazar (et-Târîh ve'l-mu'errihûn bi-Mekke, s. 177-178).

İbn Fehd'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Tertîbü taba-kâti'l-kurrâ' li'z-Zehebî*, *et-Tergîb ve'l-ictihâd fi'l-bâ'is li-zevî'l-himemi'l-ul-yâ 'ale'l-cihâd*, *el-Hüccetü'd-dâmiğa li-ricâlî'l-fuşuşî'z-zâ'iga*, *Zirvetü'l-İz ve'l-mecd li-meşâyihî İbn Fehd*, *Rih-letü'l-İz b. Fehd*, *Mu'cemü şüyûhi İbrâhîm b. Muhammed et-Tarâblusî*, *Mu'cemü şüyûhi'l-İz b. Fehd*, *Nüzhetü'l-ebşâr limâ te'ellefe mine'l-efkâr*, *Nüzhetü zevî'l-ahlâm bi-aḥbârî'l-hu-ṭabâ' ve'l-e'imme ve kuḍâti Beledî'l-ḥarâm*, *Tetmîmü meşyehâtî's-Şerîf es-Semhûdî* (Ġāyetü'l-merâm, neşredeninin girişi, I, 12-13; M. Habîb el-Hîle, s. 172-179).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Fehd, *Ġāyetü'l-merâm* (nşr. Fehîm M. Şel-tût), Mekke 1406/1986, neşredeninin girişi, I, 7-20; Necmeddin İbn Fehd, *Mu'cemü's-şüyûh* (nşr. Muhammed ez-Zâhî), Riyad 1982, neşredeninin girişi, s. 18-19; Sehâvî, *ed-Ḍav'ü'l-lâmi'*, IV, 224-226; V, 247; a.mlf., *et-Tuhfetü'l-laṭife fi târihi'l-Medîneti's-Şerîfe*, Kahire 1376, I, 8; Gazzî, *el-Ke-vâkibü's-sâ'ire*, I, 238-239; İbnü'l-İmâd, *Şeze-rât*, VIII, 100-102; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, I, 5; II, 457; Brockelmann, *GAL*, II, 224; *Suppl.*, II, 224; İzzâhu'l-meknûn, I, 283; II, 634, 639; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, I, 583; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 149; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, V, 255; Nâsır er-Reşîd, "Benü Fehd: mü'errihû Mekke", *Bahşûn fi'n-nedveti'l-âlemiyeti'l-ulâ li-dirâ-sâti târihi'l-Cezîreti'l-Arabiyye*, Riyad 1979, II, 74-76, 80-81; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fe-hâris*, I, 421; II, 619, 754-756, 911; Cezzâr, *Me-dâhîlû'l-mu'ellifîn*, III, 1179-1180; M. Habîb el-Hîle, *et-Târîh ve'l-mu'errihûn bi-Mekke*, London 1994, s. 170-179; F. Rosenthal, "İbn Fahd", *El²* (İng.), III, 760.

SÂMÎ ES-SAKKÂR

İBN FEHD, Muhibbüddin
(محب الدين ابن فهد)

Ebü'l-Fazl Muhibbüddîn
Cârullâh Muhammed b. Abdil'azîz
b. Ömer el-Hâşimî el-Mekkî
(ö. 954/1547)

Tarihçi.

20 Receb 891'de (22 Temmuz 1486) Mekke'de doğdu ve orada büyüdü; Muhib Ebü'l-Fazl adıyla da bilinir. Küçük yaşta babası İzzeddin İbn Fehd ve dedesi Necmeddin İbn Fehd'den ilim tahsiline başladı; Şemseddin es-Sehâvî'nin derslerine devam etti; Muhibbüddin et-Taberî'nin hadis meclislerinde bulundu; Kur'an-ı Kerim'i, *Şahîh-i Müslim*'i, Buhârî'nin *es-Şü'lâsiyyât*'ını, İzzeddin b. Cemâa'nın *et-Tüsâ'îyyât*'ının bir kısmını, Nevevî'nin *el-Erba'in*'ini ve *Minhâcû't-tâlibîn* gibi diğer bazı hadis kitaplarını ezberledi; fıkıh, usul-i fıkıh ve Arapça ile ilgili temel eserleri okudu. Babasıyla birlikte 909'da (1503-1504) Medine'ye giderek orada bir süre kaldı ve ünlü hocalara devam etti. Bu arada Medine tarihçisi Semhûdî'ye yazdığı eserleri göstermiş, o da kendisine hırka giydirmiştir. Mekke'ye döndükten sonra hadis dalındaki çalışmalarını sürdürüp tahrîc ve üstat listesi düzenleme konularında maharet sahibi oldu. Daha sonra ailesinin ilmî seyahat geleneğine uyarak 913'te (1507) Kahire'ye, bir yıl sonra dört ay kaldığı Yemen'e ve Kudüs'e, 921'de (1515) Mısır'a, ertesi yıl Dimaşk'a, 923'te (1517) Halep'e ve biri 928'de (1522), diğeri 934'te (1528) olmak üzere iki defa Anadolu'ya gitti. Bu seyahatleri sırasında Abdülganî el-Bisâtî, Muhib el-Büsîrî, Celâleddin es-Süyûtî, Muhibbüd-

din en-Nüveyrî, Âişe bint Abdülhâdî, Abdullah Bâ-Kesîr, Abdülhak es-Sinbâtî ve Ahmed b. Ahmed eş-Şercî gibi âlim ve ediplerle görüştü. Birinci Anadolu seyahatinde uzunca bir süre Bursa'da kalarak *el-Cevâhirü'l-hisân* adlı eserini orada telif etti.

İbn Fehd'in, Şam tarihçisi Muhammed b. Tolun ve Mekke tarihçisi Sehâvî ile özel bir dostluğu vardı. Mekke'ye döndükten sonra İbn Tolun'la mektuplaşarak dostluklarını arttırmışlar, ilmî konuları tartışmışlar ve birbirlerinin ufkunu genişletmişlerdir. İbn Tolun'u Dimaşk Kalesi'nin tarihiyle ilgili bir risâle yazmaya İbn Fehd teşvik etmiştir. Büyük dedesi İbn Fehd Takıyyüddin Muhammed'in öğrencisi, dedesi Necmeddin Ömer'in yakın arkadaşı ve babası İzzeddin Abdülazîz'in ilmî seyahatlerinin bir kısmına birlikte çıktığı hocası olan Sehâvî'nin öğrenciliğini yapmış ve ondan çok faydalanmıştır. Cidde'deki bir camide uzun süre imam-hatiplik görevini yürüten İbn Fehd'in hadis ve tarih okumak için çeşitli yerlerden gelen çok sayıda talebesi vardı; Abdullah el-Ayderûsî ve Radiyyüddin İbnü'l-Hanbelî kendisinden icâzet alanlar arasındadır. İbn Fehd 15 Cemâziyelâhîr 954'te (2 Ağustos 1547) Mekke'de vefat etti.

Eserleri. 1. *Tuhfetü'l-leṭâ'if fi feẓâ'il-i'l-habr İbn 'Abbâs ve Vec ve't-Tâ'if*. 915'te (1509) kaleme alınan eser İbn Abbas, Tâif yakınlarındaki Vec vadisi ve Tâif'in faziletine dair rivayetleri içermektedir. Yazma nüshası Mekke'de Mektebetü'l-Haremî'l-Mekkî'de (Dihlevî, nr. 15) ve mikrofilmli Bağdat'ta Evkaf Kütüphanesi'nde (nr. 2/4796) bulunan eser Muhammed Saîd Kemal ve Muhammed Mansûr Şakhâ tarafından neşredilmiştir (Tâif 1985 [?]). 2. *Târîhu Medîneti Cidde ve aḥvâlîhâ ve kurbihâ min Mekke* (*Risâle fi faẓli Cidde ve şey' min haberihâ*). Cidde'nin faziletine ve bununla ilgili haberlere yer veren dört buçuk sayfadan ibaret bir risâledir; hacminin küçüklüğüne rağmen Cidde ve çevresinin mescidleri, tarihî eserleri, gemiciliği ve ticaretiyle ilgili önemli bilgiler ihtiva eder. Brockelmann, Berlin Staatsbibliothek'te (nr. 6063) kayıtlı olan bu risâlenin ismini *es-Silâh ve'l-udde fi feẓâ'ili bender Cidde* şeklinde vermektedir (*GAL*, II, 516). Abdülmuhsin Müd'icü'l-Müd'ic eseri *Mecelletü Ma'hedi'l-maḥtûṭâtî'l-Arabiyye*'de yayımlamıştır (bk. bibl.). 3. *Hüs-nü'l-kırâ fi evdiyeti Ümmi'l-kurâ* (*Menba'u'l-hayr ve'l-bereke fi evdiyeti Ümmi'l-kurâ Mekke*). Mekke Cidde, Tâif ve bun-

Muhibbüddin
İbn Fehd'in
*el-Cevâhirü'l-
hisân* adlı
eserinin
unvan sayfası ile
ilk sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Dârülmescnevî,
nr. 360)

lara bağlı otuz dokuz belde ve mevki ile ilgili olup 947'de (1540) kaleme alınmıştır. Yazma nüshaları Yemen'deki Terîm şehrinde Ahkâf Kütüphanesi'nde (nr. 98) kayıtlı bulunan eseri R. B. Serjeant neşretmiştir (BSOAS, XXI [1958], s. 254-258).

4. *Neylû'l-münâ bi-zeyli Bülûğî'l-kurâ li-tekmileti İthâfî'l-verâ*. Babası İzzeddin İbn Fehd'in *Bülûğu'l-kurâ'sı* için yazdığı zeyil olup müellifin en önemli çalışmasıdır. Zilhicce 923'ten (Aralık 1517) Cemâziyelâhîr 949'a (Eylül 1542) kadarki zaman içerisinde Mekke'de meydana gelen siyasî, iktisadî ve içtimâî olayları kronolojik sırasıyla anlatır. Yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan kitap (Şehid Ali Paşa, nr. 1961) Muhammed el-Habîb el-Hîle tarafından neşre hazırlanmaktadır. 5. *el-Akvâlû'l-müttebe'a fi ba'zı mâ kile fi menâkıbi e'immeti'l-erba'a*. 942'de (1535-36) tamamlanan eserin beş varaklık yazma nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de kayıtlıdır (nr. 213).

6. *Bülûğu'l-ereb bi-ma'rifeti'l-enbiyâ mine'l-'Arab* (*Bülûğu'l-ereb bi-ma'rifeti eyyî'l-enbiyâ mine'l-'Arab*). Peygamberlerin milliyetleri ve taşıdıkları isimlerin menşeleri hakkındadır. 936'da (1530) telif edilen eserin yazma nüshaları Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi'yle (nr. 185), Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî'de (Hadis, nr. 423) bulunmaktadır. 7. *Tuḥfetü'n-nâs bi-ḥaberi ribâtı seyyidine'l-'Abbâs*. Mekke'deki Hz. Abbas Ribâtı'nın ne zaman imar edildiğine dair bir soru üzerine kaleme alınmış olup yapının tarihiyle ilgili bilgileri içermektedir. 914'te (1508) Mısır'ı ziyaretinde Abbâsî Halifesi Müstemsik-Billâh kendisini davet ederek bu ribâtın sorumluluğunu bir yazılı emirle babası İzzeddin İbn Fehd'e vermiş ve 922 (1516) yılına kadar babası, onun vefatından sonra da 943'e (1536) kadar kendisi bu görevi sürdürmüştür. Yaklaşık 943'te (1536-37) kaleme alınan eserin yazma nüshası Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. L-235).

8. *el-Cevâhirü'l-hisân fi menâkıbi's-Sultân Süleymân b. 'Osmân*. 10 Ramazan 928 (3 Ağustos 1522) tarihinde Bursa'da tamamlanan ve Kanûnî Sultan Süleyman'a ithaf edilen kitap bir mukaddime, iki bab ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Mukaddime, "Ameller niyetlere göredir" hadisiyle başlayıp meliklerin doğru yolda olmalarıyla ilgili hadislerle devam etmektedir. Birinci babda Osmanlı tarihiyle ilgili kısa bilgiler verildikten sonra Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethi ve o dönemdeki Mekke hakkındaki ayrıntılı açıklamalar yapılmakta, ikinci babda Anadolu'nun önemine, halkının

faziletlerine ve Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesine yer verilmektedir. Ayrıca Mekke ve Medine halkının üstünlüklerinden, Harem'de ibadet etmenin faziletinden de kısaca bahsedilmektedir. Eserin yazması Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Dârülmescnevî, nr. 360).

9. *el-Kavlû'l-mü'telif fi nisbeti'l-ḥamseti'l-büyût ile ş-şeref* (*el-Kavlû'l-mü'telif fi'l-ḥamseti'l-büyûti'l-mensûbin li'ş-şeref*). Eserde Mekke'deki Fâsî, Taberî, Abdülkavî, Buhârî ve Tabâtâbâî ailelerine dair bilgi verilmekte, bunlardan Fâsî'nin Hz. Hasan'a ve Taberî'nin Hz. Hüseyin'e dayandığı, diğer üç ailenin ise Peygamber sülâlesinden gelmediği belirtilmektedir. Muharrem 937'de (Eylül 1530) tamamlanan risâlenin yazma nüshası Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî'dedir (Dihlevî, nr. 118, 3 varak).

10. *Menhelü'z-zarâfe bi-zeyli Mevridi'l-leṭâfe fi men vüllie's-salṭanate ve'l-hılâfete*. İbn Tağrîberdî'nin *Mevridü'l-leṭâfe* adlı eserine yazılan zeyildir. Yazma nüshaları Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî (Tarih, nr. 4/2) ve Berlin (nr. 9827) kütüphanelerinde kayıtlıdır.

11. *en-Nuketü'z-zırâf fi'l-mev'izati bi-zevî'l-'âhât mine'l-eşrâf*. İslâm tarihinde bazı ağır hastalıklara yakalanmış veya sağırılık, körlük, şaşılık, topallık gibi bedenî özürleri bulunan bir kısım önemli şahsiyetlerle onlar için anlatılan hikâyeler hakkındadır. 950'de (1543) kaleme alınan kitabın yazma nüshası Dublin'deki Chester Beatty Library'de bulunmaktadır (nr. 3838).

12. *Nihâyetü's-sûl fi fazli âli beyti'r-Resûl* (Berlin Staatsbibliothek, nr. 9672).

13. *Bülûğu'l-münâ ve'z-zafer fi beyâni lâ'advâ velâ ṭıy-rate velâ hâmete velâ şafer* (nşr. Ahmed b. Muhammed b. Hasan el-Muslihî, Cidde 1417/1996).

14. *el-Haberü'l-merfû' fi eyyâmî'l-üsbû'*. Haftanın günlerine, özellikle çarşambanın uğursuz olup olmadığına ilişkin rivayetleri ihtiva etmektedir. Üç varaktan ibaret olan tamamlanmamış risâlenin yazma nüshası Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. L-235).

İbn Fehd'in kaynaklarda adı geçen diğer bazı eserleri de şunlardır: *el-İttî'âz bimâ verede fi sūkâ 'Ukâz*, *el-Büldâniyyât* (*el-Ferâ'idü'l-behiyyât fi fevâ'idü'l-büldâniyyât*), *Bülûğu'l-ereb fi temel-lükî's-Sultân Selim Hân li-arzi'l-'Acem ve'l-'Arab*, *Behcetü'z-zamân bi-îmâreti'l-Haremeyn li-mülûki Âli 'Osmân*, *Târîḥ yüfidü fi ma'rifeti vefeyâti'l-mütercemîn fi'd-Ḍav'î'l-lâmî' mine'l-aḥ-yâ'*, *Tuḥfetü'l-ikâz bi-tetimmeti Zeyli Tabakâti'l-huffâz*, *Tuḥfetü'l-kirâm bi-*

merviyâtı ḥuccâbi Beytillâhi'l-ḥarâm, et-Tuḥfetü'l-laṭife fi enbâ'i(binâ'i)'l-Mescidi'l-ḥarâm ve'l-Kâ'beti'ş-şerife, *Taḥricü meşyeḥati 'Abdilḥak es-Sinbâti*, *Taḥricü meşyeḥati Muḥibbiddîn en-Nüveyrî*, *Rihle ilâ Haleb*, *er-Rihletü'd-Dimaşkıyye*, *Risâle fi küttâbi's-sır fi divâni Mısır*, *Fehresetü Cârillâh b. Fehd*, *Mevridü't-tâlibi'z-Zamî li-merviyâti'l-hâfız Burhâniddîn Sıbt İbnî'l-'Acemî* (Krachkovsky, II, 682-683; Abdülmuhsin Müd'icü'l-Müd'ic, s. 191-192; Muhammed el-Habîb el-Hîle, s. 197-213; Brockelmann, GAL, II, 516; Suppl., II, 538).

BİBLİYOGRAFYA :

Necmeddin İbn Fehd, *Mu'cemû's-şüyûḥ* (nşr. Muhammed ez-Zâhî), Riyad 1982, neşredinin girişi, s. 13-14; Sehâvî, *ed-Ḍav'ü'l-lâmî'*, II/3, s. 52; Süyûtî, *Zeylû Tabakâti'l-huffâz*, Haydarâbâd 1376/1956 → Beyrut, ts. (Dârü'l-İhyâi't-türâsî'l-'Arabî), s. 382-384; Abdülkâdir el-Ayderûsî, *en-Nûr's-sâfir*, s. 217-218; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 139; II, 131; *Keşfü'z-zunûn*, I, 253, 307, 372-373, 378, 885; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 301; Muḥibbî, *Ḥulâsatü'l-eşer*, II, 457; Ahlwardt, *Verzeichnis*, V, 385; IX, 213, 316; Brockelmann, GAL, II, 516; Suppl., II, 538; III, 1295; *İzâhu'l-meknûn*, I, 201, 256, 440; II, 594; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 241-242; Zirikî, *el-A'lâm*, II, 93; VII, 79; L. Nemo, *Arabic Manuscripts in the Yale University Library*, New Haven 1956, s. 138, 168; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifin*, III, 107; X, 175-176; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library: a Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1959, IV, 3838; I. Krachkovsky, *Târîḥu'l-edebî'l-cogrâfiyyi'l-'Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1965, II, 682-683; Abdülhay el-Kettânî, *Fihri'sü'l-fehâris*, I, 296-297, 312; II, 620, 684-685, 911-912, 1067; C. Zeydân, *Âdâb*, II, 338; Abdullah Mir-dâd Ebû'l-Hayr, *el-Muḥtaşar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve'z-zehar fi terâcimi efâzili Mekke* (nşr. M. Saîd el-Âmûdî - Ahmed Ali), Cidde 1406/1986, s. 152-153; Cezzâr, *Medâḥilü'l-mü'ellifin*, III, 1181-1183; M. Habîb el-Hîle, *et-Târîḥ ve'l-mü'errihân bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 195-213; Abdülmuhsin Müd'icü'l-Müd'ic, "Risâle fi fazli Cidde ve şey' min ḥaberiḥâ li-Cârillâh Muhammed b. Fehd", *MMMA* (Küveyt), XXXI/1 (1407/1987), s. 189-205; F. Rosenthal, "İbn Fahd", *EJ* (İng.), III, 760.

SÂMÎ ES-SAKKÂR

İBN FEHD, Necmeddin

(نجم الدين ابن فهد)

Ebû'l-Kâsım (Ebû Hafs) Necmüddîn Ömer (Muhammed) b. Muhammed b. Muhammed el-Hâşimî el-Mekkî (ö. 885/1480)

Muhaddis ve tarihçi.

29 Cemâziyelâhîr 812'de (8 Kasım 1409) Mekke'de doğdu. IX-X. (XV-XVI.) yüzyıllar Mekke'sinin ilim ve fikir hayatında önemli bir mevkiye sahip olan İbn Fehd ailesine